

O »teoriji« i sveučilištu nekoć i danas

Prava metoda filozofije sastoji se u tomu
da jasno pojmi nerazrješive probleme
u njihovoj nerazrješivosti,
da ih zatim motri i ništa više,
čvrsto, neumorno, godinama,
bez ikakve nade, u očekivanju.
Prema tomu kriteriju, malo je filozofa.¹

IVICA RAGUŽ*

Jednom su pitali grčkoga filozofa Anaksagoru zašto je on na svijetu. Na to je on odgovorio: »eis theorian«, zbog gledanja sunca, mjeseca i neba.² Danas nije samo čudnovato ovo pitanje, budući da njega rijetko tko uopće izričito i u svoj svojoj ozbiljnosti postavlja, nego je još čudnovatiji Anaksagorin odgovor: zbog »teorije«. Čovjek je dakle u ovom svijetu zbog motrenja, to je njegov prvotni smisao. Kao što znamo, često se u povijesti ljudskoga duha događalo da određene riječi jednostavno »izblijede« ili čak samo nestanu. Tu sudbinu »izbljedjelosti« danas dijeli i riječ »teorija«, teorijsko. Današnjemu čovjeku na cijeni je praksa, praktično, dodali bismo, pragmatično i korisno. Teorijsko se promatra kao sumnjivo, besplodno, nedjelatno, daleko od stvarnosti, kao ono koje samo interpretira, a ne mijenja svijet, kako bi to rekao Karl Marx. Nije puno bolji slučaj ni u današnjoj Crkvi i teologiji. I u njoj možemo primijetiti mentalitet praktičnoga i pragmatičnoga. Ne možemo se oteti dojmu da je glavna preokupacija biskupa, svećenika i vjernika zabrinutost oko djelovanja u svijetu: kako biti što razumljiviji, prisutniji, snažniji, a nerijetko i moćniji u svijetu. Sve se to često krije ispod danas čarobne riječi »praktično«, pri čemu se obično podrazumijeva što bolja organizacija, a time nerijetko mnoštvo povjerenstava i sjednica. Tko se još danas sabire da propituje i razmišlja o »teoriji«, o motrenju Boga, komu je još stalo do toga kako

* Izv. prof. dr. sc. Ivica Raguz, Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, P. Preradovića 17, 31400 Đakovo, Hrvatska, ivica.raguz@djkb.hr

¹ S. WEIL, *Nadnaravna spoznaja*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2000., str. 233.

² Diogenes Laertius II, 10.

pravo misliti kako bi se pravo djelovalo? Bojimo se da naš filozof Anaksagora ne bi dobro prošao ni u društvu ni u Crkvi.

Stoga ovo kratko razmatranje želi biti svojevrsna mala apologija teorijskoga. Tako ćemo u prvomu dijelu pokazati da se dostojanstvo, svrha i sreća čovjekova života sastoji upravo u teorijskomu. Potom ćemo, u drugomu i trećemu dijelu, istaknuti kako kriza teorijskoga pogađa posebice današnje sveučilište. Pokušat ćemo današnju krizu sveučilišta i njezinu ulogu nekoć i danas sagledati upravo pod vidom teorijskoga.³

1. O »teoriji«

U svojem izvornom značenju, kako su ga shvaćali veliki grčki filozofi te kršćanski teolozi, »theoria«, ili u latinskom prijevodu »contemplatio«, ima nekoliko temeljnih značenja. Prvo, ona označava usmjerenost i okrenutost čovjeka prema zbilji, onkraj praktičnoga i korisnoga. Radi se o primalačkom i slušalačkom stavu spram cjelokupne zbilje. U »teoriji« bivaju utišana sva duhovna i tjelesna sjetila, pušta se zbilji da ona po sebi samoj dođe do izražaja, da se ona sama po sebi predoči motritelju. Stoga je krajnji cilj »teorije« ili kontemplacije spoznaja istine, tj. istine zbilje kao takve. U »teoriji« dobivamo uvid u zbilju kao takvu, jer je ne motrimo s gledišta određenoga interesa ili koristi. »Teorija« je vrhunska djelatnost uma, a ne djelo diskurzivnoga razuma: ne radi se o naporu pojma, analizi, o osvajačkom pristupu zbilji koji je vođen uvijek nekom svrhom ili interesom. Radi se ponajprije o onomu što Josef Pieper, zajedno s Tomom Akvinskim, naziva »slavljem jednostavnoga pogleda« na zbilju: »simplex intuitus intellectus«⁴. Mogli bismo reći da je »teorijska« spoznaja ona koja je vođena ljubavlju, ukoliko je ljubav dopuštanje drugomu da bude drugi, zadivljenost pred stvarnošću kojom ne vladamo, koja nas nadilazi i koja je uvijek veća od našega interesnog poimanja.

Drugo, budući da je svaka spoznaja suobličavanje spoznajućega subjekta sa spoznatim objektom⁵, »teorija« omogućuje najintimnije zajedništvo sa zbiljom: zbilja i spoznajuci objekt postaju jedno. Dok se u drugim spoznajama spoznajuci objekt uvijek reducira na njegov određeni vid te tako subjekt ne uspijeva susresti i spoznati objekt u njemu samomu, u »teoriji«, koja motri objekt u njegovoj cjelovitosti,

³ Promišljanja u ovomu članku nadahnuta su mišlju njemačkoga filozofa Josepha Piepera: *Was heisst philosophieren?*, Kösel-Verlag, München, 1948.; *Über die Schwierigkeit heute zu glauben. Aufsätze und Reden*, Kösel-Verlag, München, 1974.; *Weistum – Dichtung – Sakrament. Aufsätze und Notizen*, Kösel-Verlag, München, 1954.; *Was heißt akademisch? Oder der Funktionär und der Sophist*, Kösel-Verlag, München, 1952.; *Glück und Kontemplation*, Kösel-Verlag, München, 1979. Također J. RATZINGER, *Wesen und Auftrag der Theologie. Versuche zu ihrer Ortsbestimmung im Disput der Gegenwart*, Johannes, Einsiedeln – Freiburg, 1993., str. 26.-35.

⁴ Usp. J. PIEPER, *Über die Schwierigkeit heute zu glauben*, str. 171.

⁵ TOMA AKVINSKI, *Sth I*, q. 27, a. 1, ad 2.

dogaća se cjelovit susret, potpunija spoznaja i time zajedništvo subjekta i objekta. Treće, u »teoriji« se ostvaruje čovjekova sloboda, po »teoriji« čovjek doživljava svoju slobodu i postaje slobodan. Naime, u teoriji se čovjek susreće sa samom zbiljom onkraj svakog interesa i svrhe, bavi se njome kao takvom, zbog nje i za nju. Jednom riječju, u »teoriji« se radi o istini same zbilje. Isto tako, djelatnost »teorije« djelatnost je svrhovita u samoj sebi, nije podređena nečemu drugom, ne poduzima se zbog nečega drugog. U tom smislu »teorija« je najslobodnija djelatnost, lišena svakog »služenja« nečemu drugom. A sloboda čovjekova sastoji se upravo u tomu da se opstoji za sebe i zbog sebe, ne biti podređen drugomu.⁶ Tako se u svakoj »teoriji« susreću spoznaja i sloboda, istina i sloboda jedna drugu uzajamno potiču, jedna s drugom napreduje. Mogli bismo reći da »teorija« omogućuje »slobodu istine« spram »slobode činjenja«: »Sloboda činjenja, koja više ne biva zaustavljena istinom, jest diktatura svrhe u svijetu bez istine, a time i porobljavanje čovjeka pod prividom njegova oslobođenja. No, samo ako istina u sebi samoj vrijedi i ako se ona promatra kao ona koja je više od svih uspjeha, tada smo jedino slobodni. I stoga je samo sloboda istine istinska sloboda.«⁷ Tako sad uviđamo da je teorijsko ono što sačinjava i čuva čovjekovo dostojanstvo. Po teorijskom čovjek dobiva istinski uvid u stvarnost, odnosno teorija ga stavlja u odnos s istinom stvarnosti. To mu omogućuje slobodu od najrazličitijih robovanja i manipulacija. I to ne samo njemu kao takvom, nego cijelomu društvu. Društvo, odnosno zajedničko dobro društva, ne smije počivati na nekakvim pojedinačnim interesima, nego na onomu što je zajedničko svima, a to se upravo ostvaruje »teorijom«. Na taj način postaje razvidno kako je teorijsko temelj praktičnoga, društvenoga i političkoga djelovanja. Bez teorijskoga, bez osoba koje kontempliraju, društvo je u opasnosti da se pretvori u društvo jačih i moćnijih.

Naposljetku, teorija, kojom dobivamo uvid u zbilju, ostvaruje krjepost razboritosti koja nije ništa drugo doli spoznaja zbilje kao takve. A prema tradicionalnom nauku, razboritost je temelj svih ostalih krjeposti, pravednosti, jakosti i umjerenosti. U tom je smislu teorijsko temelj i krjeposnoga, moralnoga života, dakle opet praktičnoga kao takvoga. Teorijsko također baca novo svjetlo i na prirodu. Priroda se ne promatra više pod vidom iskoristivosti. Priroda se promatra u sebi samoj, njoj se divimo, gledamo je bez da je interesno odmah grabežljivo zaposjedamo. Teorijsko je također i temelj umjetničkoga. Prema Tomi Akvinskom, razlog zašto je filozof sličan umjetniku jest u tomu što se obojica bave zadivljujućim.⁸ I jedan i drugi znaju se diviti zbilji, gledaju je očima zadivljenja, kao zadivljujuću. Za njih je sve zadivljujuće, običan kamen, mrav ili zvijezda. Sve je zadivljujuće, jer sve krije u sebi otajstvenost koja izmiče potpunomu znanju, apsolutnoj spoznaji. Sve je otajstveno,

⁶ Usp. J. PIEPER, *Weistum – Dichtung – Sakrament*, str. 31s.

⁷ J. RATZINGER, *Wesen und Auftrag der Theologie*, str. 31.

⁸ Usp. J. PIEPER, *Was heisst philosophieren?*, str. 67.

jer sve je stvoreno. Svijet je stvoren, samo ga Stvoritelj poznaje, a svi mi samo možemo tepati spoznajom i neprestance se diviti, filozofijskim, umjetničkim ili vjerskim očima. Tako svaka istinska umjetnost izrasta iz divljenja spram stvorenja, ona motri sve onkraj korisnosti, otima nas od umornoga pogleda svakodnevnoga života, pruža nam nadu da je usprkos svemu stvorenje dobro, u Božjim rukama. Ona nam daje svečani pogled na sve, odiše hvalom i slavljem, jer pušta svemu da bude ono što jest, onkraj interesa. Umjetnost u svojoj biti jest »teorija.«

Ova nam kratka analiza pokazuje da je apologija teorijskoga zapravo apologija praktičnoga. Teorijsko omogućuje praksi da ona bude istinska praksa, da se vodi istinom, stvarnošću kakva ona jest. Teorijsko također daje praksi pravi smisao koji bismo mogli ovako opisati: praktično ima jednu jedinu svrhu, a to je opet da se čovjek posveti teorijskom, motrenju zbilje kao takve. Politika, rad, krjepostan život, jednom riječju, sve praktično treba služiti tomu da čovjek može postati istinsko teorijsko, kontemplativno biće. Društvo i pojedinac, koji su izgubili osjećaj za teorijsko, koji su protiv teorijskoga, čine čovjeka robom praktičnoga i pragmatičnoga. Dakle, ono što je danas tako zaboravljano i potisnuto iz svijesti modernoga čovjeka, jest upravo ono u čemu se krije oslobođenje za čovjeka.

Posve je razumljivo da je tako shvaćena »teorija« ujedno i vrhunski način odnosa s Bogom. Prema teološkoj tradiciji, vječni život sastojat će se upravo u »teoriji«, u »visio beatifica«. »Teorija«, koja je, kako smo pokazali, spoznajno suobličavanje »jednostavnoga pogleda« s objektom spoznaje, jest također ona koja nas suobličuje s Bogom. »Teorijom«, koja se dakako može događati samo iz ljubavi i zbog ljubavi, čovjek prima samoga Boga. »Teorijom« čovjek prima Boga, Bog je utisnut u njemu, oni postaju jedno. Sada se u »teoriji« ne susrećemo samo sa zbiljom, istinom zbilje, nego tvorcem i temeljem cjelokupne zbilje, a to je Bog. Još konkretnije, za kršćane motrenje je suobličavanje s utjelovljenom Istinom, s Isusom Kristom. U ovom životu savršena »teorija« nije još moguća, ona se događa kroz ogledalo vjere i pokrivalo sakramenata. Tu treba također spomenuti i molitvu, u kojoj se čovjek udaljuje od sfere praktičnoga i interesnoga te se oraspoložuje za motrenje Boga. Tako u vjeri, sakramentima i molitvi čovjek već sada, u ovom smrtnom životu, dobiva udjela u »teoriji« Boga. I ne samo to. Pozvan je na što veću »teoriju«, jer vjera zahtijeva spoznaju, teoriju: »fides quaerens intellectum«. »Fides«, vjera, ne isključuje »ratio«, ali ona zahtijeva ponajprije »intellectum«, dakle upravo taj cjelovit pogled uma koji nam već daje udjela u *visio beatifica*. Za Anzelma Canterburyjskoga »intellectus« se nalazi između »fides« i »contemplatio«. ⁹ Dakle, bavljenje teologijom daje udjela već sada, u ovom životu, u teorijskom vječnoga života.

⁹ Tako Anzelmo u pismu papi Urbanu II. Vidi A. STOLZ, *Anselm von Canterbury*, Kösel – Pustet, München, 1937., str. 276.-277.

Iz svega navedenoga proizlazi da svrha čovjekova života, prema kršćanskom shvaćanju, nije ništa doli ono što je naveo Anaksogora, a što se slično nalazi Malom katekizmu: Zašto smo na zemlji? Da Boga spoznamo, ljubimo i njemu služimo te tako u nebo dođemo. To jednostavno pitanje i jednostavan odgovor, kojima smo nekoć učili djecu, zapravo se ne odnosi samo na djecu. Usudio bih se reći da je svaki vjernik to dijete u vjeri koje je zapostavilo i zaboravilo temeljni smisao čovjekova života, a taj je motrenje Boga.

2. O sveučilištu

Vidjeli smo da je teorijsko ključ za razumijevanje čovjeka kao takvoga, svih njegovih djelatnosti. Među raznim institucijama jednoj instituciji pripadala bi posebna njega teorijskoga, a to je sveučilište, odnosno akademski život.¹⁰ Pogledajmo najprije koja je bit sveučilišnoga, akademskoga.

Akademsko, a time i sveučilišno, svoje porijeklo vuče iz Platonove akademije, prema čijem su uzoru kasnije ustrojene škole i sveučilišni život, bilo na Istoku, bilo kasnije u srednjovjekovlju. Bit se akademskoga i sveučilišnoga sastoji upravo u onoj temeljnoj djelatnosti kojom se Platonova akademija bavila, a to je filozofija.¹¹ U tom smislu filozofijsko je bit akademskoga. Dakako, filozofijsko se može najrazličitije definirati. Ovdje ne možemo ulaziti u raspravu o različitim definicijama filozofije. Zadržat ćemo se samo na onom značenju koje nam može rasvijetliti ulogu sveučilišta. Kao što znamo, u svojem izvornom značenju filozofija jest »filo-sofia«, ljubav prema mudrosti. Kako je filozof onaj koji ljubi mudrost, time se pretpostavlja da on ne posjeduje mudrost. Naime, filozof nije mudrac, nego tražitelj i ljubitelj mudrosti. A što je mudrost? Prema antičkom shvaćanju, mudrost je uvid u cjelovitost zbilje kao takve. Tako se filozofija ne bavi prvenstveno pojedinačnim stvarnostima, ona se dakako bavi i njima, ali njezino je traganje uvijek usmjereno prema cjelokupnosti zbilje kao takve. Primjerice, kada propituje i promišlja čovjeka, filozof se ne zadržava na pojedinačnim vidovima čovjeka, kao što to čine druge znanosti. Filozof preuzima i te spoznaje, ali specifično filozofsko propitivanje o čovjeku započinje onda kada se čovjeka promišlja u cijelosti, njegov smisao, njegova opstojnost u kontekstu cjelokupne zbilje. Drugim riječima, filozofsko propitivanje, a time i filozofija, započinje s »teorijom«, s motrenjem zbilje kao takve, onkraj pojedinačnoga gledišta kojim se bave druge znanosti, i onkraj svakog interesa i isplativosti kojemu je podređen svijet rada i profita.¹²

¹⁰ O tomu vidi također I. RAGUŽ, Nekoliko crtica o sveučilišnoj teologiji i sveučilišnim časopisima, u: *Bogoslovska smotra* (2011.)¹, str. 147.-153.

¹¹ Više o tomu J. PIEPER, *Was heißt akademisch? Oder der Funktionär und der Sophist*, str. 11.-66.

¹² J. PIEPER, *Was heisst philosophieren?*, str. 11.-34. Također o tomu vidi I. RAGUŽ, Teologija i filozofija kao sluškinje. Hans Urs von Balthasar o odnosu teologije i filozofije, u: P. ARAČIĆ (prir.), *Teologija u dijalogu s drugim znanostima*, Biblioteka Diacovensia - Studije 12, Đakovo, 2008., str. 85.-99.

Imajući u vidu ovakvo shvaćanje filozofije, lako je uvidjeti da je filozofijsko, odnosno teorijsko, bit akademskoga, sveučilišnoga. Time se ne želi reći da sve znanosti jesu i trebaju biti filozofija. Ostale se znanosti bave i trebaju baviti pojedinačnim vidovima zbilje, ali ono što te znanosti čini sveučilišnima jest upravo njihova filozofijska, teorijska dimenzija. Da bismo to što zornije objasnili, treba ukazati na bitnu razliku između znanosti na sveučilištu i u tvrtkama. Tvrtka lišava znanstvenika slobode, čini ga funkcionarom, o čemu će biti govora kasnije. Naime, znanstvenik je podređen projektima i zahtjevima određene tvrtke. Ne može se slobodno posvetiti znanosti, odnosno »teoriji«. Njegova je »teorija« uvijek vođena interesima određenoga poduzeća ili tvrtke. On i dalje ostaje »znanstvenik«, premda je zanimljivo uočiti kako se za takve osobe rijetko rabi taj pojam. Uglavnom ih se naziva zaposlenicima, odnosno funkcionarima. To dakako ne govori ništa protiv znanstvenosti i znanstvenika koji su zaposleni u tvrtkama. Nama je samo stalo istaknuti bitnu razliku između sveučilišnoga i poslovnoga bavljenja znanosti. Za razliku od »znanstvenika« zaposlena u tvrtki, sveučilišni znanstvenik u sebi ima filozofsku, teorijsku dimenziju: motri, propituje i spoznaje određeno područje svojega istraživanja bez interesa. Zanima ga uvid u objekt kao takav, onkraj svake koristi i svrhovitosti. Praktično i praktične posljedice istraživanja zapravo ga istinski ne zanimaju. Time se ne želi reći da sveučilišne znanosti nemaju praktičnih posljedica. Naprotiv, čini se da su znanosti imale i najviše uspjeha u praktičnoj primjeni upravo onda kada su bile najslobodnije i najteoretskije.

Ne ulazeći u detalje, dostatno smo pokazali da sveučilište i sveučilišne znanosti ostaju sebi vjerne jedino ako ostaju vjerne teorijskom, bezinteresnom motrenju zbilje kao takve. To dakako teorijsko, kao što smo već pokazali, nije lišenoga praktičnoga. Mišljenja smo da su znanosti najplodnije upravo kada u sebi njeguju »teorijsko«, filozofijsko, kada su slobodne i oslobođene od vanjskoga pritiska. No, ne možemo se oteti dojmu da je danas akademsko pod sve većim utjecajem interesnoga, pragmatičnoga i profitabilnoga. Taj duh prodire u same pore sveučilišnoga života. Ne samo da su fakulteti podređeni profitu, nego ih nerijetko i vodi sam profit i određeni interes. Osim toga, dva fakulteta koja bi trebala biti srce cjelokupnoga sveučilišta, filozofija i teologija, postaju sve više periferni i beznačajni, ukoliko će danas mnogi reći da ti fakulteti više ne donose konkretnu korist društvu, da su beskorisni i da ih treba, ako već ne sve ukinuti, tada posve reducirati. A taj se trend već sada uočava diljem Europe gdje su uglavnom humanističke znanosti prve na udaru, gdje se njihovi instituti i fakulteti mahom zatvaraju. Kako se radi o »humanističkim znanostima«, dakle znanostima koje se bave uvidom u ljudsko kao takvo, onkraj interesa i profita, tada postaje razvidno koliko je kriza duboka. Jer kriza humanističkih znanosti duboka je kriza i *humanuma* kao takvoga.

Isto tako, kako to upozorava Josef Pieper, sveučilišni nastavnici, koji su zapostavili filozofijsko-teorijsko, pretvaraju se i sami u puke funkcionare i sofiste. Funkcionar

je onaj profesor koji se ne bavi znanostima zbog istine, nego zbog određenih interesa svojih ili tuđih tvrtki kojima se podređuje te svu svoju energiju koristi za te tvrtke, a svoju znanstvenu djelatnost zanemaruje. Isto tako, znanstvenik funkcionar jest onaj koji svoju znanstvenu djelatnost shvaća kao puko odrađivanje posla. Znanostima se bavi u samo točno određeno radno vrijeme. Danas je lako primijetiti određeno funkcionaliziranje i birokratiziranje znanstvenika: tako neki zahtijevaju od znanstvenika da sjede u točno određeno vrijeme u svojem »biro«, da ostaju do točno određenoga vremena na poslu itd. Posve je razumljivo da se takvim mjerama želi uvesti red u svijet lijenih i nemarnih znanstvenika. Ali takav je pristup znanosti ipak u svojoj biti poguban za samu znanost i za znanstvenike. Znanstvenik ne može i ne smije biti funkcionar, birokrat, koji će »odrađivati« svoj posao u radno vrijeme do 8 do 16 sati.¹³

S druge pak strane, sofist je onaj profesor koji se bavi znanostima isključivo zbog moći, onaj koji se koristi svojim znanjem kako bi zavladao drugima, društvom, politikom, sveučilištem. Tako je danas već uobičajena pojava da su mnogi znanstvenici ujedno i političari. Ne radi se o tomu da uzimaju dvije plaće, nego se radi o puno dubljoj stvarnosti da izokreću i uništavaju bit sveučilišnoga. Koriste sveučilišno za ostvarenje svoje moći! Stoga bi bilo odgovorno i pravično da znanstvenici, koji su ušli u politiku, napuste sveučilišni poziv, kako to i rade mnogi istinski znanstvenici. Ne čine to samo znanstvenici političari, nego i znanstvenici novinari, kojima također nije stalo do znanosti kao takve, nego kako će što više biti prisutni u javnosti, od televizijskih, novinskih do internetskih medija. Time se ne želi reći da znanstvenici ne trebaju biti prisutni u medijima. Ali znanstvenici koji nisu napisali nijedan ozbiljan znanstveni članak (a zaposleni su na sveučilištu!), a ima ih svuda u medijima, nisu ništa drugo doli sofisti kojima je stalo jedino do moći te tako ugrožavaju bit sveučilišnoga.¹⁴ Koriste auru profesora, budući da ta aura u većine budi poštovanje, kako bi manipulirali drugima. Također treba napomenuti da i na crkvenim učilištima mnogi grade znanstvenu karijeru na temelju crkvene karijere. Tako se nerijetko događa da se u crkvenim krugovima određeni teolozi predstavljaju kao veliki znanstvenici samo zato što su dobili određene crkvene časti i službe. No, treba reći da to, uz dužno poštovanje spram navedenih crkvenih časti i službi, još ništa ne govori o kvaliteti njihove znanstvenosti, njih kao dobrih ili loših teologa.

Sve u svemu, oba načina ostvarenja sveučilišnoga života ugrožavaju sveučilište i sveučilišni život. Sveučilište time prestaje biti mjesto slobode, slobodnoga promišljanja, koje se sastoji upravo u posvećenosti istini kao takvoj, ili istini pojedinih znanosti.

¹³ Time dakako ne kanimo omalovažiti birokratske poslove. Nakana nam je samo istaknuti posebnost poziva sveučilišnoga znanstvenika.

¹⁴ Nije na odmet spomenuti da će svaki ozbiljan sveučilišni znanstvenik zazirati od prevelike prisutnosti u medijima.

Nije teško ne uvidjeti koliko kriza sveučilišta zapravo pogađa cijelo društvo. Sveučilište bi trebalo obrazovati i odgajati osobe koje će voditi društvo. No, ako su te osobe obrazovane i odgajane u duhu interesa, korisnosti, pragmatičnoga, dakle bez osjećaja za iskonsko filozofijsko-teorijsko, a time i akademsko, cijelo društvo biva stubokom ugroženo. Aktualne rasprave u Hrvatskoj i u Europi o sveučilišnim zakonima nisu samo pitanje sveučilišta, nego je to biti ili ne biti same kulture, ljudskoga kao takvoga. Koliko je izvorna ideja sveučilišta u krizi, svjedoči činjenica da danas sveučilišta, profesori i studenti, nisu više pokretači novih promišljanja i kritike postojećega društvenog stanja. Dobiva se dojam kao da je sveučilištu u jednoj vrsti intelektualnoga drijemeža, a koji je po našem mišljenju nastao upravo zbog gubitka izvorno filozofsko-teorijskoga shvaćanja sveučilišta, profesorsko-studentskoga poziva.

3. O Crkvi, teologiji i sveučilištu

Spram takve situacije sveučilišta Crkva ne može ostati ravnodušna.¹⁵ Upravo je Crkvi oduvijek, napose od srednjovjekovlja, bilo stalo do obrane autonomije sveučilišta te su zbog toga sveučilišta i bila stavljena izravno pod papinsku vlast, kako bi bila neovisna o političkom i o drugom negativnom utjecaju.¹⁶ Veza Crkve i sveučilišta leži još dublje. Kao što znamo, Platonova akademija bila je kulturna zajednica, svaki dan su se prinisile žrtve bogovima. Nije slučajno da je kult usko bio povezan s akademskom zajednicom. Naime, kult je slavije bogova, slavije one stvarnosti koja je izuzeta, ili bi trebala biti izuzeta iz područja interesnoga i korisnoga, praktičnoga. Kult je na taj način samo izricao bit akademije, a to je bezinteresna posvećenost teoriji, motrenju zbilje kao takve. Odatle je razumljivo zašto je u povijesti i europskih sveučilišta teologija, znanost kulta, ako je tako možemo nazvati, bila jezgra sveučilišnoga života. Teologija bi to i danas trebala biti, ako uzmemo u obzir i samu ideju sveučilišta, »universitas«. Naime, »universitas« podrazumijeva prisutnost svih znanosti na jednom mjestu, njihov uzajamni dijalog, njihovo zajedničko traganje za istinom, a među svim znanostima posebno teologiji pripada uloga propitivanja i promišljanje istine kao takve, odnosno Boga kao takvoga. Osim toga, sveučilište kao »universitas« odnosi se i na ono što je univerzalno, opće kao obvezujuće za sve. Prema Johannu Baptistu Metz, današnje je sveučilište upravo pod tim vidom ugroženo. Postmoderni duh reducira sveučilište na pluralnost i diferenciju, gdje se više ne uviđa što je opće i obvezujuće, ono što se tiče svih ljudi, što kao takvo omogućuje suživot, pravednost i dijalog. Stoga Metz naziva teologe »posljed-

¹⁵ Ne čini nam se pretjeranim ako ustvrdimo da je i današnju teologiju dobro zahvatio sveučilišni drijemež. Teologija ne igra gotovo nikakvu ulogu ne samo u društvu, nego i u Crkvi. Od teologa se rijetko može čuti snažno promišljanje i kritika postojećega društva i Crkve. Dobiva se dojam da je teologija zadovoljna svojim sveučilišnim »splendid isolation«, pri čemu joj jedini cilj što brže napredovanje u viša znanstvena zvanja!

¹⁶ I. RAGUŽ, Nekoliko crtica o sveučilišnoj teologiji i sveučilišnim časopisima, str. 148.-149.

nim univerzalistima«¹⁷ današnjih sveučilišta koji bi, u vremenu sveopće fragmen-
tarnosti pojedinačnih znanosti, određenoga znanstvenog »fah-idiotizma«, a time i
zaborava univerzalnoga, trebali govoriti o Bogu, o istini, kao »univerzalnom«, kao
onomu koji se tiče čovjeka kao takvoga.¹⁸ Pritom govoreći o Bogu, ne propuštaju
govoriti također »univerzalno« i o čovjeku, o čovjeku kao takvom, koji je također
nerijetko zaboravljen, rascjepkan u mnogobrojnim drugim znanostima, pa čak i u
samim humanističkim znanostima koje ne uspijevaju više tematizirati čovjeka kao
takvoga. Teolozi su tako, prema njemačkom teologu, pozvani biti branitelji i čuvari
izvornoga poslanja i uloge sveučilišta, kao mjesta promišljanja istine, općega, Boga
i čovjeka.

Dakako, i sama teologija, odnosno Crkva, može se podrediti duhu vremena te i
sama postati interesna. Često se i to događalo u povijesti. Umjesto da bude mje-
sto »teorije«, brige i njege slobode i bezinteresnoga, i sama se upuštala i zaplitala
u područje političke i društvene moći. Umjesto da teologija bude »univerzalna«,
izokretala je počesto svoje poslanje univerzalnosti u totalitarizam. Umjesto da joj
domovina bude na nebesima, svoju je domovinu tražila u ovozemaljskom. Ne treba
ni čuditi da je zbog toga i došlo do razdvajanja umjetnosti, filozofije i znanosti od
tako shvaćene i življene religije. No, ta je odijeljenost na kraju bila uvelike štetna i
za njih same, ukoliko su vrlo brzo postale podređene mentalitetu moći, koristi i in-
teresa. Ipak, unatoč svemu tomu, vjerujemo da i danas Crkva ostaje i treba postati
vjerna svojem poslanju koje se sastoji upravo u »teoriji«, slobodnom i nepraktič-
nom motrenju Boga i zbilje. Tako će najbolje pridonositi ne samo sveučilištu, nego
cjelokupnom društvu, njegovu općem dobru.

Nadamo se da će i ova kratka promišljanja u ovom članku potaknuti na daljnja
promišljanja o ulozi i važnosti »teorije« i sveučilišta i u današnje vrijeme.

¹⁷ J. B. METZ, *The Last Universalists*, u: M. VOLF, C. KRIEG, T. KUCHARZ, *Future of Theology. Essays in Honor of Jürgen Moltmann*, Grand Rapids, Cambridge, 1996., str. 47.-51.

¹⁸ A ironija je da su mnogi znanstvenici i danas mišljenja da teologiji nema mjesta na sveučilištu. A zapravo su takvim stavom u proturječju sa samom idejom sveučilišta. Sami sebi odriču sveučilišni duh.